

Ахуырадон программæйы иумæйаг характеристикæ

Национ ахуырады сæйраг хæстæй иу у скъоладзауты алыварсыг рæзтæн бындур сæварын.

Царды æппæт фæзындтæ, хицæндзинæдтæ æмæ ногдзинæдтæ ахуырдаутæ хъуамæ базоной сæ мадæлон æвзаджы фæрцы.

Программæ арæст у поликультурон ахуырады бындурыл, æххæстгонд цауынд федералон падзахадон ахуырадон стандарттæ.

Ирон æвзаджы урокты базонгæ уыдзысты æппæтуæрæсейон æмæ æппæтдунеон культурон хæзнатимæ. Нæ алыварсы дунеимæ зонгæдзинад арæст цауы ахæм фæткыл: хи райгуыраг къубы базоныны фæстæ рахизын Уæрæсейы, стæй та æппæт зæххы къорийы тыххæй зонинагтæм.

Бæрæггонд цауынд ирон национ ахуырадон нысантæ:

1. Рæзын кæнын мадæлон æвзаджы культурæ – уый у нæ рæзгæ фæлтæр хъомыл кæныны сæйраг фæрæз.

2. Мадæлон æвзаджы фæрцы скъоладзауты зонгæ кæнын дунейы æппæт культурон æмæ техникон æнтыстытимæ.

Программæ арæст у традицион методикайы бындурыл, фæлæ пайдагонд цауы ног технологитæй.

Бæрæггонд дзы æрцыдысты рæзгæ ахуырады системæйы нысантæ, уыдон сты:

- скъоладзауты ахуырмæ сразæнгард кæнын;

- æрмæг сын цæттæйæ дæтгæ нæу, фæлæ саразын ахæм уавæртæ, цæмæй зониндзинæдтæ райсынмæ сæхæдæг тырной;

- кусын æппæт скъоладзауты рæзтыл, куыд тыхджын, афтæ лæмæгъты дæр;

- алкæмæн дæр хъуамæ лæвард цауа, йæ бон пас у, уыйас – йæхи цæстæнгас, йæ зониндзинæдтæ равдисын йæ бон куыд уа, йæхæдæг хатдæгтæ кæнынмæ куыд арæхса, афтæ;

- дæттын, скъоладзауты (суанг тыхджынты дæр) бæстон ахъуыды кæнын цы хæс-лæвардтыл бахъæудзæн, ахæмтæ; сæ бон сæ сæххæст кæнын куы нæ уа, уæддæр сыл хъуыды кæндзысты, стæй сæ ахуыргæнаджы æххуысæй базондзысты.

Ахуырады фæрæзтæй иу у алгоритм. Уый у æрмæг æнцондæр, бæстондæр, арфдæр, кæрæдзийы фæдыл раст фæткыл æвардæй бацамоныны мадзал. Алгоритмы фæрцы бæлвырд æрфыссæн ис æвзаджы æппæт фæрстытæ къæпхæнгай, æнцонæй: ахуырдауты æфтауы сфæлдыстадон хуызы хъуыды кæныныл, бæлвырд куысты хуызтæн раст дзуапп ссарыныл, хъæугæ хатдæгтæм æрцауыныл.

Кæстæр кълæсты скъоладзауты рæзтыл кусын амоны, цы зониндзинæдтæ райс-той, уыдонæй алы уавæрты пайда кæнын зонин, бæлвырд зониндзинæдтæ хибарæй агурын, рæдыд цæмæн æрцыд, уый сбæрæг кæнын æмæ йæ срæст кæнын, æрмæджытæ кæрæдзиуыл барынмæ арæхсын æмæ сын сæ хицæндзинæдтæ иртасын.

Программæйы домæнтæм гæсгæ, ирон æвзаг ахуыргæнгæйæ, урочы æвард цауы ахæм хæстæ:

1. Æрмæг амонын алыхуызон цымыдисаг дидактикон æрмæджы руаджы, грамматикон, сфæлдыстадон хъæзтыты фæрцы.

2. Грамматикон æрмæг амонын лексикон æрмæджы фæрцы.

3. Мадæлон æвзагмæ цымыдисдзинад æвзæрын кæнын.

4. Скъоладзауты цæттæ кæнын уæлдæр кълæсты зындæр æмæ вазыгджындæр æрмæг ахуыр кæнынмæ.

5. Бөлвүрд зоньндзинедтә дөтгәйә, урочы кусын ськоладзауты иумәйәг рәзтыл; рәзын сын кәнын сә логикон әмә сфәлдыстадон хьуыдыкәнынад; хьәздыг кәнын сә дзырдуатон сконд;

6. Рәзын кәнын ськоладзауты коммуникативон арәхстдзинадтә, цәмәй сә хьуыдытә әнцонәй сә бон дзурын уа, цәмәй архайой бөлвүрд раныхәсты, цәмәй искәйы сьмыдыс кәной сә ныхасмә хьусынмә, цәмәй сә раныхәстән хьәутә кәронбәттән скәнын сә бон уа; кусын ахуырдауы раст хьомыл кәныны фарстатыл.

Ацы нысанта әмә хәстыл куыст цәуы уыцы иу урочы, кәрәдзийә сын хицән кәнән нәй.

Ног федералон ахуырадон стандартә хынцгәйә, программә домы:

- урок методикон әмә логикон әгьдауәй раст аразын;
- педагогон фәрәзтәй эффективонәй пайда кәнын;
- наукайы ног әнтыстыгәй пайда кәнын;
- урок бөлвүрд ахуырадон – хьомыладон процессы бындурыл аразын;
- ськоладзаутән саразын бөлвүрд уавәртә сә курдиат әххәстәй раргом кәнынән;
- әндәр предметимә баст әрмагәй пайда кәнын;
- ног әрмаг амонгәйә әнцой кәнын рацыд әрмагыл;
- хынцын ськоладзауты рәзты әмвәзад әмә психологон хицәндзинадтә;
- әрмаг хьуамә дзуапн дәтта, царды цы ногдзинадтә әмә ивддзинадтә цәуы, уыдонән.

Райдайән ськола бындур әвәры ськоладзауты зоньндзинадтән әвзагәй, литературон кәсынадәй, ныхасы культурайә, хьомыладәй. Ськоладзаутә разәнгард кәнынц ахуырмә, куыстмә, рәзы сә хибарәй хьуыдыкәнынад.

Маделон әвзаджы ахадьндзинад стыр у, уымән әмә йә бындурыл әнцондәр у, иронау цы предметтә цәуынц, уыдон ахуыр кәнын, уымәй уәлдай, ськоладзаутә базоньнц, маделон әвзаг кәрәдзимә ныхас кәныны сәйраг фәрәз кәй у, уйй.

Ирон әвзаг цымыдисаг әрмәджы бындурыл ахуыргәнгәйә, ськоладзаутәм сәвзәры сәрыстырдзинад сә маделон әвзагмә; тырньндзинад йә базоньнмә. Бамбарынц, раст дзургә әмә фысгә ныхас кәй у адаймаджы иумәйәг культура әвдисәг.

Райдайән кьләсты ськоладзаутә хуымәтәг хуызы базонгә вәййынц литературон әвзаджы нормәтимә, ныхасы этикетимә; рәзынц сә коммуникативон арәхстдзинадтә.

1–4-әм кьләсты программәйы амынд сты ирон әвзаг ахуыр кәныны ахәм хәстә: - ськоладзауты ахуыр кәнын ләмбынәг хьусын, раст дзурын, кәсын әмә фыссын; - фонетика, лексика, дзырдарәзт, морфологи әмә синтаксисы тыххәй зоньндзинәдтән бындур әвәрын;

- ськолайы агьоммә ськоладзаутәм әвзаджы тыххәй цы хуымәтәг әмбарынад уыдис, уый сын, грамматикайы әгьдәуттыл әнцойгәнгәйә, амоньн, куыд бөлвүрд система;

- каллиграфийыл ахуыр кәнын;
- растфыссынад, растдзурынад әмә пунктуация хуымәтәг зоньндзинадтә дәттын;
- ськоладзауты дзырдуат хьәздыг кәнын;
- ськоладзауты фәлтәрын сә хьуыдытә бөлвүрд әмә аив дзурыныл.

Программәйы әвзаджы әрмаг ләвәрд у әнцондәрәй зындәрмә, хуымәтәгдәрәй вазыгджындәрмә хызыны принциптәм гәсгә; әвзагәй ног зоньндзинадтә ләвәрд цәуынц, раздәр цы базыдгой, ууыл әнцойгәнгәйә.

Әвзаджы алы хәйттә: фонетика, лексика, дзырдарәзт, морфологи, синтаксис – кәрәдзиуыл әнгом баст кәй сты, уымә гәсгә алы кьласы дәр ахуыргонд цәуынц бөлвүрд системәмә гәсгә.

Райдайән кьләсты ськоладзаутә базоньнц мыртә әмә дамгәты сәйраг

миниуджыгæ; лексикон-грамматикон къордты (ныхасы хæйтты) грамматикон категори тыххæй хуымæтæг зонинагтæ; сæ хицæндзинадтæ; дзырдты арæст; раст дзурын æмæ раст фыссыны литературон нормæтæ. Синтаксисæй дæр райсынд хуымæтæг, фæлæ бæлвырд зониндзинадтæ.

Цæмай скъоладзауты хуыдыкæнынад рæза, уый тыххæй практикон ахуырты рæстæг, стæй, ног теоретикон æрмæг амонгæйæ, хъæуы проблемон методæй пайда кæнын. Уый фæрцы ахуыргæнинæгтæ архайдзысты хи хатдзæгтæ кæнын грамматикон фæзындты тыххæй.

Ахуыргæнæг йæ хъус хъуамæ дара, скъоладзаутæ ног грамматикон æмбарынад кæнæ райртæст куыд бамбæрстой æмæ сæ пайда кæнын куыд зонинц, уымæ.

1–4-æм кълæсты ирон æвзаг ахуыр кæныны сæйраг хæстæй иу у раст æмæ сыгъдæг фыссынын ахуыр кæнын, уымæ гæстæ ацы куыстæн 1-аг къласы карон æмæ 2-аг къласы хъуамæ алы къуыри дæр лæвард цæуа сæрмагонд урок.

Сыгъдæгфыссынадæн лæвард фæлтæрæнтæ хъуамæ баст уой, урочы цы грамматикон æрмæг ахуыргонд цæуы, уымæ; сæ растфыссынад зын бахъуыдыгæнæн кæмæн у, ахæм дзырдгимæ, вазыгджын æрмагимæ. Дамгъæты растфыссынад æмæ сыгъдæгфыссынадыл куыст цæуы иуæ.

Ахуыргæнæг хъуамæ йæ хъус дара, скъоладзаутæ куыд бадынц, ручкæйыл куыд хæцынд, сæ тетрадтæ куыд æвард сты, уымæ. Хъуамæ алы скъоладзауимæ дæр куыст цæуа хибарæй, цæмай алкæмæн дæр йæ фысты алыхуызон аиппытæ афойнадыл амынд цæуой.

Урокты скъоладзаутæн иумæйаг куысты хуызтæй уæлдай дæттæн ис хибарæй куыстытæ дæр. Ахæм урокты мидис бæрæггонд цæуы, программæйы алы къласæн дæр цы амындтытæ лæвард цæуы, уыдонæй.

Ирон æвзаджы программæйы структура

Райдайæн кълæсты ахуырадон программæ арæст у æртæ мидисджын хайæ: «**Æвзаджы системæ**», «**Растфыссынад**», «**Ныхасы рæзтыл куыст**».

Алы хайæн дæр ис йæхи ахуыры объект.

«**Æвзаджы системæ**» ахуыр кæны æвзаджы иуæгтæ: «*Мыртæ æмæ дамгъæтæ*», «*Дзырд*», «*Хъуыдыйад*». «*Ныхасы рæзтыл куыст*».

Мыртæ æмæ дамгъæтæ. Мыртæ æмæ дамгъæты тыххæй фыццаг зониндзинадтæ скъоладзаутæ райсынд 1-аг къласы. Фыссыны æгъдæуттæ ахуыргæнгæйæ, скъоладзаутæ фæцалх вæййынц нихасы мыртæ хъусын æмæ дзурынын, кæрæдзийæ сæ хицæн кæнынын. Базонынд хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ, сæ хицæндзинадтæ, цавдон æмæ æнацавдон хъæлæсонтæ, зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ.

Ацы куысты хуызтæ кæнын хъæуы фыццаг къласæй цыппæрæммæ. Скъоладзаутæ хъуамæ базоней, дзырдтæ мыртæй арæст кæй сты, мыртæ дзургæ æмæ хъусгæ кæй кæнæм; фысгæйæ мыртæ дамгъæтæй нысангонд кæй цæуынц. Тынг ахсджиаг у, цæмай скъоладзаутæ базоней, дзырды иу мыр æндæрæй ивгæйæ, дзырдæн йæ нысануæг дæр кæй айвы, уый. Базоней, дамгъæ у дыууæ мыры кæй амоны (*хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон*). Ахадгæ куыст у дзырдтæн мырон-дамгъон æвзæрст кæнын.

1-аг æмæ 2-аг кълæсты бындур æвард цæуы мыртæ æмæ дамгъæтæ раст дзурын æмæ фыссыны куыстæн. Уæлдæр кълæсты ацы куыст хъæуы бæстондæр æмæ уæрæхдæр кæнын: вазыгджындæр æрмагæй пайдагæнгæйæ, скъоладзауты зонгæ кæнын хъæуы хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты классификациимæ. Амонын ирон æмæ дыгрон æвзагты иуæй-иу фонетикон хицæндзинадтæ.

Дзырд. Райдайæн кълæсты æвзаджы урокты дзырд æвзæрст цæуы куыд лексикон æмæ грамматикон иуæг. Цæмай скъоладзаутæ дзырдтæ раст фыссой, уый тыххæй сын

хъуамæ зоной сæ лексикон нысаниуджытæ (*æмбарста – æмбарын-æй, æмбарзта – æмбарзын-æй*).

Дзырдыл куыст цауы æвзаджы æппæт æрмæг ахуыргæнгæйæ дæр:

- фонетикæ ахуыргæнгæйæ скъоладзаутæн амынд цауы – мыртæ æмæ дамгъæтæ уымæн хъæуынд, цæмæй сæ аразæм дзырдтæ;

- морфологи ахуыргæнгæйæ загъд æрцауы – ныхасы хæйттæ сты ахæм дзырдтæ, кæцытæ нысан кæнынд предметтæ, архæйдтытæ, æууæлтæ æ.а.д.;

- синтаксис ахуыргæнгæйæ амынд цауы – хъуыдыйæдтæ, дзырdbæстытæ арæзт сты дзырдтæй, дзырдты æхсæн ис бæлвырд бастдзинæдтæ.

Сæ зонындзинæдтæ сын фидар кæнын хъæуы дзырдуатон куысты фæрцы. Хъуамæ ахуыргæнæг пайда кæна дзырдты нысаниуæг амоньны алыхуызон мадзæлттæй.

Дзырдуатон куысты фæрцы скъоладзаутæ базонынд, дзырдтæ кæй аразынд синонимон, антонимон, омонимон къордтæ, дзырдтæн кæй ис комкоммæ æмæ ахæстгæ нысаниуджытæ.

Дзырдтæ предметтæ, фæзындтæ, æмбарынадтæ, æууæлтæ æмæ архæйдтыты нæмттæ кæй нысан кæнынд, уый скъоладзаутæ базонынд фæлтæрæнты æрмæгæй æмæ æндæр уæлаемхасæн хæслæвардты фæрцы.

Скъоладзаутæ ахуыр кæнынд дзырдуатæй хъæутæ дзырдтæ исыныл, сæ хъуыдытæ бæлвырд æмæ аив дзурыныл.

Райдайæн кълæстæй фæстæмæ амоньн хъæуы ирон æмæ дыгурон æвзагты иуæй-иу лексикон хицæндзинæдтæ.

Дзырдуатон фæлтæрæнтæ æххæстгонд цауынд алыхуызон грамматикон-орфографон æрмæг ахуыр кæныны рæстæг.

1-аг къласы скъоладзаутæ базонынд дзырдтæ сæ фæрстыгæм гæстгæ иртасын. Амынд сын цауы, ирон æвзаджы фарст *чи?* æрмæст адæймаджы ном нысангæнæг дзырдтæм лæвард кæй цауы.

Ахуыргæнæг бацамоны æмæ пайда кæны ахæм грамматикон æмбарынад-тæй: *«предмет», «предметы æууæл», «предметы архайд»*. Уæлдæр кълæсты ацы æмбарынадты бындурыл скъоладзаутæ базонынд терминтæ: *номдар, миногон, мивдисæг*.

Дзырды хæйттæ ахуыр кæнын райдайынд 3-аг къласы. Дзырдарæст ахуыр кæнынæн ис стыр ахадындзинад: æххуыс у зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонты растфыс-сынадыл кусынæн, уидаджы дызæрдыгтæ æмхъæлæсонты растфыссынад базонынæн. Скъоладзаутæ базонгæ вайынд грамматикон æмбарынадтимæ: *«уидаг», «разæфтуан», «фæсæфтуан», «карон», «бындур»*, стæй аразгæ дзырдты растфыссынадимæ.

4-æм къласы дзырды хæйтты тыххæй зонындзинæдтæ скъоладзаутæ ныффидар кæнынд, ныхасы хæйттæ куы фæахуыр кæнынд, уæд.

Ныхасы хæйттæ ахуыргæнгæйæ, скъоладзауты бахъæуы ахæм зонындзинæдтæ: дзырды хæйттæ æмæ дзырдарæзты амæлттæ, дзырдты алыхуызон лексикон нысаниуджытæ, дзырдтæ кæрæдзимæ бастдзинады фæтк æмæ сæ бынат хъуыдыйады.

Райдайæн кълæсты скъоладзаутæ ахуыр кæнынд предметтæ, æууæлтæ, архæйдтытæ амонæг дзырдтæй тематикон къордтæ аразынд.

Æппæт кълæсты дæр, дзырдты арæзт æмæ ныхасы хæйттæ ахуыргæнгæйæ, лæвард цауы лексикон фæлтæрæнтæ. Уый фæрцы скъоладзаутæ бæрæг кæнынд дзырдты алыхуызон нысаниуджытæ; сæ хъуыдытæ бæлвырдæй дзурынд, хъæутæ дзырдтæ агурынд, дзырдаен æндæр дзырдтимæ йæ ахастдзинæдтæ бæрæг кæнынд.

Хъуыдыйад. Райдайæн кълæсты скъоладзаутæ базонгæ вайынд текстимæ. Арæхсынд текст хъуыдыйæдтыл (хæйттыл) дих кæнын, хъуыдыйæдтæ сæ арæзтмæ гæстгæ иртасын, хъуыдыйады уæнгтæ бæрæг кæнын, хъуыдыйады дзырдты бастдзинæдтæ иртасын, хъуыдыйад дзырdbæстытыл дих кæнын æмæ дзырдты рæнхъæвард амоньн.

Фидаргонд цаеуиц хуыдыдайды сэйраг бэрæггæнæнтæ: хуыдыдай арæст у дзырдтæй, æвдисы æххæст хуыды, дзырдтæ хуыдыдайды баст сты сæ нысаниуджытæм гæсгæ, алы хуыдыдай дæр загъд цаеуы бæлвырд хъæлæсы уагæй, хуыдыдайды иу дзырдæй иннæмæ ис фарст раттæн.

Скъоладзаутæ зонгæ кæныиц таурæгъон, фарстон, разæнгардгæнæн æмæ хъæрон хуыдыдæдтимæ æмæ сæ интонацион арæзтимæ. Ахуыр кæныиц хуыдыдæдтæ аразын, орфографион æмæ пунктуацион æгъдæуттæ хынцгæйæ: фыццаг дзырд стыр дамгæйæ фыссын, хуыдыдайды кæрон стъæлф, фарсты æмæ хъæры нысæнттæ æварын.

Скъоладзаутæ бæстондæр базоныиц терминтæ «*сэйрат*» æмæ «*зæгъинаг*»-ы мидис, райсыиц иумæйаг зонындзинæдтæ фæрссаг уæнгты тыххæй.

4-æм къласы скъоладзаутæ ахуыр кæныиц хуыдыдайды æмхуызон уæнгтæ, вазыгджын хуыдыдæдтæ, комкоммæ ныхас æмæ сидæн, сæ интонацион арæст, æрхæцæн нысæнтты æварынад.

Хуыдыдайды тыххæй зонындзинæдтæ иу къласæй иннæмæ кæныиц вазыгджындæр, зындæр; скъоладзаутæн фылдæр æрмæг лæвард цаеуы хибарæй кусынаг; алыхуызон схематæм гæсгæ хуыдыдæдтæ аразынаг.

«**Растфыссынады**»-ы блоки нысан у райдайæн кълæсты скъоладзаутæн бацамонын æмæ ныффидар кæнын раст, æнæ рæдыдæй фыссыны арæхстдзинæдтæ, орфограммæтæ бахуыды кæнын

Фæлтæрæнтæ æххæст кæнын хъæуы, дзырдты растфыссынадыл кусгæйæ: дзырдуатон-орфографион диктанттæ; ахуыргæнæджы кастмæ хъусгæйæ, цы бахуыды кодтой, уый фыссын; чиныгæй сфыст æ. а. д.

Зонындзинæдтæ бэрæг кæныны сэйраг фысгæ куысты хуызтæ сты:

контролон сфыст, диктанттæ грамматикон хæслæвардтимæ, изложенигæ, алыхуызон сфæлдыстадон куыстытæ.

Дзырдуатон диктанты дзырдты нымæц ваййы:

1 къласы: 5 – 7; 2 къласы: 8 – 10; 3 къласы: 10 – 12; 4 къласы: 12 – 15.

Контролон диктанты дзырдты нымæц хуамæ уа:

1 къласы: 8 – 10 дзырды ахуыры азы фыццаг æмбис; 15 – 18 – афæдзы кæрон. 2 къласы: 25 – 30 дзырды ахуыры азы фыццаг æмбис; 35 – 45 – афæдзы кæрон. 3 къласы: 40 – 45 дзырды ахуыры азы фыццаг æмбис; 50 – 60 – афæдзы кæрон. 4 къласы: 65 – 70 дзырды ахуыры азы фыццаг æмбис; 75 – 80 – ахуыры азы кæрон.

Изложенигы текстты дзырдты нымæц алы къласы дæр ваййы 15 – 20 дзырдæй фылдæр.

Ныхасы рæзтыл куыст. Ирон æвзаджы урокты сэйрагдæр нысантæй иу у скъоладзауты нихасы рæзтыл кусын. Ардæм хауы скъоладзауты нихасы хъæд аивдæр æмæ рæсугъдæр кæнын, сæ дзырдуат хъæздыг кæнын, сæ нихасы культураг, сфæлдыстадон æмæ логикон хуыдыкæнынад рæзын кæнын. Æвзаг ахуыр кæныны нысан ис уый мидаг, цæмæй, алыварсыгæй йæ сахуыр кæнгæйæ, ахуырдаутæ арæхсой сæ хуыдыгæ æнцонæй загъынмæ: цæмæй сæ, чи сæм хъусы, уый æнцонæй æмбара, ма сæ тыхса, сæ ныхас уа аив æмæ цымыдисаг. Æрмæг бацамонынæн пайда кæнын хъæуы бæрзонд, чиныгон стилай фыст аив литературон уацмыстæй, кæнæ уыдонæй скъуылдзагтæ, сæ мидис уа актуалон, баст уа царды æцагдзинадимæ.

Грамматикон зонындзинæдтæ æрмæстдæр уæд уыдзысты æмбæртгонд æмæ бæстон, скъоладзаутæ сæ дзургæ æмæ фысгæ нихасы, сæ сфæлдыстадон куыстыты куы пайда кæной.

Ныхасы рæзтыл кусынаг лæвард цаеуы изложенигæ æмæ сочиненигæ; архайын хъæуы ууыл, цæмæй сæ тексттæ уой, бæлвырд мидис кæмæн ис, царды алыхуызон цаутæ æвдыст кæм цаеуыиц, ахæмтæ. Фыссæн ис сывæллиттæн сæхи цардæй ист хабæртты

тыххэй, фыстæг, уацхуыд, хъусынгæнинæгтæ; агъуысты, уарзон хъазæны, цæрæгойы æрфыссын.

Ныхасы рæзтыл куысты хуызтæ ма сты: ахуыргæнæджы фæрстытæн раст, аив дзуæппытæ дæттын; зонгæ аргъау кæнæ цыбыр радзырд текстмæ хæстæг, йæ хайтгæ йын нæ хæццæ кæнгæйæ, дзурын (кæнæ ахуыргæнæджы фæрстытæм гæсгæ дзурын); иу нывмæ кæнæ цалдæр нывмæ гæсгæ хуыдыйæдтæ кæнæ радзырд хуыды кæнын; хуыдыйæдтæ кæнæ текст бакæсгæйæ, фæрстытæн дзуæппытæ дæттын, дзургæйæ дæр æмæ фысгæйæ дæр.

Ныхасы рæзтыл куысты стыр ахадындынад ис текстæн. Скъоладзаутæ хъуамæ зонной тексты мидис æвзарын, хицæн хайттыл æй дих кæнын, текстæн райдайæн кæнæ кæрон фыссын, текстæн сæргонд хуыды кæнын; лексикон раиртæст ын кæнын. Скъоладзауты ныхас хъуамæ дзуапп дæтта литературон æвзаджы нормæтæн.

Скъоладзаутæн амынд цæуынд хи хорз дарыны æгъдæуттæ царды алы уавæрты дæр. Алы урочы дæр скъоладзаутæ хъуамæ базонной 4 – 5 ног дзырды, уый фæстæ иннæ урокты уыцы дзырдтæ фæлхатгонд цæуой алыхуызон куысты хуызты æмæ фæлтæрæнты, цæмæй сæ скъоладзаутæ хуыздæр бахуыды кæной.

**Скъоладзауты ныхасы рæзтыл кусынæн
программайы бæрæггонд цæуы ныхасы темæтæ**
(уыдоны бындурыл амынд цæуынд æвзаджы темæтæ)

1-аг кълас

«Мæ райгуырæн бæстæ – Ирыстон». «Мæ бинонтæ». «Афæдзы афонтæ». «Хи дарыны æгъдæуттæ».

2-аг кълас

«Скъола». «Сæрды мысинагтæ». «Фæззæг». «Æгъдау – царды бындур». «Зымæджы нывтæ». «Куыст – царды цин». «Мæргътæ æмæ цæрæгойтæ – нæ хæларгтæ». «Уалдзæг». «Кæм райгуырдтæн, мæхи кæм базыдтон». «Ахъуыды кæн, базон» (хъæлдзæг радзырдтæ, уыци-уыцитæ, хынцинæгтæ).

3-аг кълас

«Хæрзбон зæгъæм сæрдæн, æгас цæуæд ног ахуыры аз». «Сыгъзæрин фæззæг Аланийы». «Фæллоу кæм уа, фæрн дæр уым ис». «Хæрзæгъдау, хæлардзинад, æууæнк – адæймагæн кадгæнæг миниуджытæ». «Адæмæн зæхх у сæ дарæг». «Маделон æвзаг мады ад кæны». «Бинонтæ». «Зымæджы нывтæ». «Хъахъхъæн дæ æнæнидзинад». «Уæларвон тыгъдад». «Æрдзы фæзынтæ, æрдзы ивæнтæ». «Мæргъты цардæй». «Цæрæгойты цардæй». «Сырды цардæй». «Æрцыд, ныллаууыд уалдзæг». «Кæмæй у сæрыстыр Ирыстон?» «Адæмон сфæлдыстад». «Нæ уарзон Райгуырæн бæстæ – Уæрæсе». «Мæ райгуырæн бæстæ – Алани». «Дзæуджыхъæу – Ирыстоны сæйраг сахар». «Хъæууон царды нывтæй». «Уæлахицы бон».

4-æм кълас

«Ног ахуыры аз». «Сæрды уæлфæн бонгæ». «Æрдз хъахъхъæнын – алкæй хæс дæр». «Адæймаг æгъдауæй фидауы». «Æрцыд та нæм бæркаджын фæззæг». «Нæ алфамбылай æрдз». «Зымæгон æрдз». «Æрдз не сфæлдисæг, зæхх нæ дарæг». «Цæрæгойты миниуджытæ». «Æрдз æмæ цæрæгойтæ». «Уалдзæг». «Алцы зонын дæр хорз у». «Зивæджы мад мæгуыр у».

Райдайæн къласты ирон æвзаджы урокты бынат ахуырадон процессы:

1-аг къласы ирон æвзаг ахуыр кæнынаен къуыри лæвæрд цауы 3 сахаты, æдæп-пæт – 97;

2 – 4-æм кълаесты къуыри – 1,5 сахаты, æдæппæт – 51 сах. (æдæппæт – 249 сах.)

ПРОГРАММАЙЫ МИДИС

4-æм кълас

(къуыри – 1,5 сах., æдæппæт – 51 сах.)

I. Æвзаг æмæ ныхасы тыххæй зонындзинæдтæ

1–3-æм кълаесты рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (4 сах.)

Зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ. Дæргъватин æмхъæлæсонтæ æмæ сæ растфыссынад. Цавд. Дзырды хæйттæ æмæ дзырдарæзт. Лексика. Ныхасы хæйттæ. Хъуыдыйад. Текст.

Вазыгджын дзырдтæ (3 сах.)

Иумæйаг æмбарынад вазыгджын дзырдты тыххæй. Вазыгджын дзырдты растфыссынад.

Ныхасы хæйттæ

Номдар (9 сах.)

Номдарты ивынад хауæнтæм гæсгæ. Фæрстытæ æмæ кæрæттæм гæсгæ хауæнты хуызтæ бæрæг кæнын. Номдарты тасындзæг бирæон нымæцы. Номдарты бирæон нымæцы арæзты хицæндзинæдтæ: хъæлæсон **а** æмæ **о**-йы ивынад хъæлæсон **æ**-мæ; бирæон нымæцы фæсæфтуан **т**-йы дываркæнынад; æмхъæлæсонты къордтæй цы дзырдтæ фæвæййынц, уыдоны **т**-йы разæй хъæлæсон **ы**-йы фæзынд.

Номдарты растфыссынад.

Миногон (2 сах.)

Миногон. Миногонты тасындзæг. Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвард миногонтæ.

Номивæг (3 сах.)

Цæсгомон номивджытæ. Цæсгомон номивджыты æххæст хуызы тасындзæг.

Мивдисæг (11 сах.)

Мивдисæджы ивынад цæсгæмттæм æмæ нымæцтæм гæсгæ нырыккон, ивгъуыд æмæ суинаг афонты (æргомон здахæны). Мивдисæджы цæсгомон кæрæтты растфыссынад. Хайыгтæ **нæ** æмæ **нал**-ы растфыссынад мивдисæгимæ.

Фæрсдзырд (3 сах.)

Иумæйаг æмбарынад фæрсдзырдты тыххæй. Фæрсдзырдтæ иртасын ахæм фæрстытæм гæсгæ: кæм? кæдæм? кæцæй? кæд? куыд? Арæхдæр чи æмбæлы, уыцы фæрсдзырдты растфыссынад.

Хъуыдыйад (8 сах.)

Дзырдты рæнхъæвæрд хъуыдыйады. Хъуыдыйады æмхуызон уæнгтæ. Хъуыдыйады æмхуызон уæнгтæ бæттæгтæ *æмæ, фæлæ, та*-имæ, стæй æнæ бæттæгтæй. Ранымæды интонаци хъуыдыйады æмхуызон уæнгтимæ. Вазыгджын хъуыдыйæдтæ бæттæгтимæ æмæ, фæлæ, та. Къæдзыг вазыгджын хъуыдыйады.

Сидæн (2 сах.)

Сидæн. Æрхæцæн нысæнттæ сидæнимæ.

Комкоммæ ныхас (2сах.)

Комкоммæ ныхасимæ зонгæ кæнын. Хъуыдыйæдтæ авторы дзырдты фæстæ æвæрд комкоммæ ныхасимæ. Хъæлæсы уаг хъуыдыйады комкоммæ ныхасимæ. Æрхæцæн нысæнттæ комкоммæ ныхасимæ (дыстъялф, дыккæдзыг).

Цыппæрæм къласы рацыд æрмæг зæрдыл æрлаууын кæнын (4 сах.)

Скъоладзаутæ 4-æм къласы фæудмæ базондысты:

- вазыгджын дзырдты тыххæй æмбарынад, сæ растфыссынад;
- ныхасы хæйтты тыххæй æмбарынад;
- номдарты тасындзæг иуон æмæ бирæон нымæцты, сæ растфыссынад;
- миногнты нысаниуæг, сæ тасындзæг;
- цæсгомон номивджытæ, сæ тасындзæг æмæ растфыссынад;
- мивдисджыты ивынад цæсгæмттæ, афонтæ æмæ нымæцтæм гæсгæ (æргомон здæхæны);
- фæрсдзырды иумæйаг æмбарынад;
- хъуыдыйады æмхуызон уæнгтæ бæттæгтæ *æмæ, фæлæ, та*-имæ;
- вазыгджын хъуыдыйæдтæ бæттæгтæ *æмæ, фæлæ, та*-имæ;
- сидæн; æрхæцæн нысæнттæ сидæнимæ;
- комкоммæ ныхас; æрхæцæн нысæнттæ комкоммæ ныхасы.

Скъоладзаутæ 4-æм къласы фæудмæ арæхсдзысты:

- орфографон æмæ каллиграфон æгъдауæй 70–80 дзырдæй арæзт текст раст фыссынмæ;
- вазыгджын дзырдтæн сæ аразæг хæйттæ бæрæг кæнынмæ;
- синонимтæ æмæ антонимтæй пайда кæнынмæ;
- номдартæ тасындзæг кæнынмæ;
- миногнты тасындзæджы хицæндзинæдтæ амоннынмæ;
- цæсгомон номивджытæ тасындзæг кæнынмæ;
- цæсгомон номивджытæй ныхасы раст пайда кæнынмæ;
- мивдисджытæ ифтынзæг кæнынмæ;
- фæрсдзырдтæ фæрстытæм гæсгæ иргасынмæ;
- æмхуызон уæнгтимæ æнæ бæттæгтæй æмæ бæттæгтæ *æмæ, фæлæ, та*-имæ хъуыдыйæдтæ аразынмæ;
- бæттæгтæ *æмæ, фæлæ, та*-имæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ аразынмæ;
- комкоммæ ныхас хъæлæсы уагæй хицæн кæнынмæ æмæ аразынмæ;
- исты цау кæнæ фæзынд чысыл радзырды хуызы ныфффыссынмæ;
- сидæн хъæлæсы уагæй æмæ æрхæцæн нысæнттæй хицæн кæнынмæ;
- пъланмæ гæсгæ æмæ æнæ пъланæй сочиненитæ æмæ изложенитæ фыссынмæ;
- диалогон æмæ монологон ныхас аразынмæ;

- тексты сәйраг хъуыды бәрәг кәнын әмә йә хәйттыл дих кәнынмә;
- текстән сәргонд хъуыды кәнынмә;
- радзырдтә цәттә райдайән әмә цәттә кәронмә гәсгә фыссынмә;
- текстән лексикон анализ кәнынмә;
- тексты сәйраг темә бәрәг кәнын, хәйттыл әй дих кәнынмә;
- тексты хәйттә кәрәдзи фәдыл раст әвәрынмә;
- тексты аивгәнән мадзәлттә бәрәг кәнынмә;
- диалогон ныхасы архайынмә;
- искәй хъуыды дарддәр хәщә кәнын, әххәст кәнынмә;
- хъәугә информация хъусын зонын, фәрстытә дәттын, хъуыды дарддәр хәщә кәнынмә;
- цымыдисдинад әвдисынмә;
- арфә кәнын, хатыр курынмә;
- исты хабар, хи цәстәнгас әвдисгәйә, хъусын кәнынмә;
- хъуыды әмбарын кәнын, бәлвырд кәнынмә;
- дзургәйә, разыдинад кәнә әнаразыдинад әвдисынмә;
- тексты хәйттә логикон әгъдауәй раст әвәрынмә;
- текст аив әмә раст кәсынмә;
- текст хицән хъуыдыйәдтыл дих кәнынмә;
- текстән райдайән әмә кәрон хъуыды кәнынмә;
- ләвәрд схемәмә гәсгә хуымәтәг хъуыдыйәдты алы хуызтә аразынмә;
- чысыл тексты мидис хи ныхәстәй фыссынмә;
- сюжетон нывмә гәсгә чысыл радзырд хъуыды кәнын әмә фыссынмә;

Урокты тематикон пъланты арәст:

1. Әппәт грамматикон әрмәг дәр баст у бәлвырд, программайы нысангонд ныха-сы темәимә: дзырдтә, дзырдбәстытә, хъуыдыйәдтә, текстты мидис.
2. Бәрәггонд цәуы урочы ног темә.
3. Ләвәрд цәуы, ног әрмәг бацамонынән ращд әрмәгәй цы сфәлхатт кәнын хъәуы, уйй.
4. Ләвәрд цәуы, сқолодзаугә алы урочы дәр цы хъуамә базоной, бамбарой, уйй: алы фәлтәрәны нысан дәр у, сқолодзаугә ацы темәйә бәлвырд зониндзинәдтә цәмәй райсой, уйй. Уыдоны әрфыст ләвәрд цәуы цыппәрәм хайы – сқолодзауты архайды хуызтә.

ТЕМАТИКОН ПЪЛАНТÆ

4-æм кълас (51 сах.)

Урочы темæ Ныхасы темæ	Урочы мидис	Фæлхатгæнинаг æрмæг	Скъоладзауты архайды хуызтæ
1-аг. Ралаууыд ног ахуыры аз.	Мыртæ æмæ дамгъæтæ (1 сах.)	Хъæлæссон мыртæ, дамгъæтæ. Æмхъæлæссон мыртæ, дамгъæтæ. Синонимтæ, антонимтæ. Дзырд, хъуыдыйад. Дыууæ нысанæй конд дамгъæтæ. Дзырдты нысаниуæг.	Мыртæ раст дзурын, сæ дамгъæтæ сын раст бæрæг кæнын. Лæвард дзырдтæй хъуыдыйæдтæ, уыдонæй текст аразын. Цыбыр текст аразын. Текстæн сæргонд хъуыды кæнын. Текстæн йæ хъуыды рахицæн кæнын.
2-аг. Сæрды улафæн бонтæ.	Алфавит (1 сах.)	Дзырды мырон-дамгъон æвзæрст. Зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæссонтæ. Дамгъæты растфыссынад.	Графикон æгъдауæй орфограммæтæ нысан кæнын. Дамгъуат зардыл æрлаууын кæнын. Дамгъæты рæнхъæвард бæрæг фæткыл дзурын. Фæрстытæм гæсгæ нихасы хайтгæ бæрæг кæнын. Къæйттæй кусгæйæ кæрæдзимæ хъусын.
3-аг. Æрдз хъахъхъæнын – алкай хæс дæр!	Дæргъвæтин æмхъæлæссонтæ (1 сах.)	Дæргъвæтин æмхъæлæссонтæ, сæ растфыссынад.	Дæргъвæтин æмхъæлæссонтæ раст дзурын æмæ фысын. Дзырдты уæгъд бынæттæ хъæутæ дывæргонд æмхъæлæссонтæй æххæст кæнын (къæйттæй кусгæйæ).

		Ныхасы хайтгæ. Антонимтæ. Синонимтæ.	Нывмæ гæсгæ текст аразын.
4-æм. Адæймаг æгъдауæй фидауы.	Цавд (1 сах.)	Уæнг. Дзырд уæнгтыл дих кæнын. Цавдон уæнг. Æнæцавдон уæнг. Иумæйаг цавд. Дывæргонд æмхæлæсонты растфыссынад. Дзырдты мырон-дамгъон æвзæрст. Хъуыдыйады сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ.	Дзырдтæ уæнгтыл дих кæнын, цавды нысан æвæрын. Иумæйаг цавд хицæн кæнын. Текст цавды æгъдауттæм гæсгæ раст хъæлæсы уагæй кæсын æмæ йын анализ кæнын. Æмбисæндтæ ныхасы темæимæ бæттын.
5-æм. Æгъдау хъæдбыны дæр хъæуы.	Вазыгджын дзырдтæ (1 сах.)	Дзырдты мырон-дамгъон æвзæрст. Хъуыдыйад. Мивдисджыты нысаниуджытæ.	Хуымæтæг дзырдтæй вазыгджын дзырдтæ аразын. Тексты вазыгджын дзырдтæ бæрæг кæнын. Тексты мидис фæрстыгæм гæсгæ æвзарын. Къæйттæй кустæйæ кæрæдзийы хъуыдымæ хъусын, хатдзæгтæ кæнын.
6-æм. Æгъдау хъæдбыны дæр хъæуы.	Вазыгджын дзырдтæ (1 сах.)	Вазыгджын дзырдты арæзт. Дзырдтæ хайттæм гæсгæ æвзарын. Антонимтæ.	Вазыгджын дзырдты арæзт æмæ сæ растфыссынад æмбарын. Вазыгджын дзырдтæ дзырды хайттæм гæсгæ æвзарын. Хатдзæгтæ кæнын зонин.
7-æм. Æгъдау хъæдбыны дæр хъæуы.	Вазыгджын дзырдтæ (1 сах.)	Дæргъæвæтин æмхæлæсонтæ. Вазыгджын дзырдты мидæг азылангон æмхæлæсонтæ зылангонтæй ивыны æгъдауттæ.	Тексты хъæугæ дзырдтæ хицæн кæнын, анализ сын кæнын урочы темæмæ гæсгæ. Къæйттæй кустæйæ кæрæдзийы хъуыдыгæм хъусын, иумæйаг хатдзæгтæ кæнын.

8-æм. Æрцыд та наем бæркаджын фæззаг.	Номдар. Номдарты ивынад хауæнтæм гæсгæ «Номон хауæн (Чи? Цы?) (1 сах.)	Ныхасы хæйтгæ. Номдар. Миногон. Мивдисæг. Номдары морфологион æууæлтæ.	Номдартæ сæ морфологион æууæлтæм гæсгæ æварын. Фæрстыгæ чи? æмæ цы? цавæр номдартæм дæттæм, уый бæрæг кæнын. Дзуæппытæ дæнцæгтæй фидар кæнын. Зонгæ кæнын хауæнимæ куыд номдары грамматикон категори. Иумæйаг куыстыты кæрæдзийы хъуыдытæм хъусын, æмæ иу хатдзæгмæ цауын.
9-æм. Æрдзы хъæздыгдзинадтæ хъахъхъаенын хъæуы.	Гуырынон хауæн» (Кæй? Цæй? Кæм? Цæм?) (1 сах.)	Дзырды хæйтгæ. Бындур æмæ кæрон. Ныхасы хæйтгæ. Номдарты морфологион æвзæрст.	Фæрстыгæм гæсгæ хицæн кæнын дзырдты къордтæ. Таблицаемæ гæсгæ номдарты хауæнтæ бæрæг кæнын. Сæ грамматикон æууæлтæм гæсгæ тексты дзырдтæ агурын. Кæрæдзиуыл барын номдартæ номон æмæ гуырынон хауæнты, хатдзæгтæ кæнын. Бакусын гуырынон хауæны номдарты растфыссынадыл.
10-æм. Æрдзы хъæздыгдзинадтæ хъахъхъаенын – на хæс.	Дæгтынон хауæн (Кæмæн? Цæмæн?) Арæзтон хауæн (Кæмæ? Цæмæ? Кæдæм? Кæдмæ?) (1 сах.)	Дзырды хæйтгæ. Номон хауæны номдартæ. Гуырынон хауæны номдартæ, сæ раст фыссынад. Дзырдты мырон-дамгъон æвзæрст. Хъуыдыйад	Кæрæттæм гæсгæ номдарты хауæнтæ бæрæг кæнын, сæ растфыссынады æгъдаууты тыххæй хатдзæгтæ кæнын. Хи архæйдтытæ раиртæсты æмбарынадимæ барын. Текстæн сæргонд æмæ кæрон хъуыды кæнын. Къæйтгæй æмæ къордты кусгæйæ, кæрæдзимæ хъусын, анализ кæнын.
11-æм. Æрдзы хъæздыгдзинадтæ – адамы хæзна.	Иртæстон хауæн» (Кæмæй? Цæмæй? Кæдæй?) «Æддагбынатон хауæн (Кæуыл? Цæуыл?) (1 сах.)	Сæрмагонд номдартæ. Синонимтæ. Антонимтæ. Дзырды хæйтгæ, бындур, кæрон.	Хъус дарын номдарты кæрæтты ивдзинадтæм. Кæрæттæм гæсгæ иртасын иртæстон æмæ арæзтон хауæнтæ. Сæрмагонд нæмттæ хъæугæ хауæнты æварын. Бæлвырд хатдзæгмæ æрцауын. Хъуыдыйæдты агурын номдартæ иртæстон æмæ æддагбынатон хауæнты формæйы. Къордты кусгæйæ кæрæдзийы хъуыдытæм хъусын, аргъ сын кæнын.

12-æм. Царды уаг. Нæ алфамбылай æрдз.	Цæдисон хауæн» (Кæимæ? Цæимæ?) Хуызæнон хауæн (Кæйау? Цæйау? Куыд?) (1 сах.)	Синонимтæ. Дзырды хæйттæ. Хауæнтæ, сæ кæрæтты растфыссынад.	Бæрæггонд дзырдтæ хъуыдыйады мидæг цы дзырдтимæ баст сты, уыдон агурын. Æмбарын кæнын хауæнты кæрæтты растфыссынад. Хъуыдыйæдты агурын номдартæ цæдисон æмæ хуызæнон хауæнты формæйы. Таблицæйы хуызы хъусынгæнинаг æмбарын, æххæст кæнын. Къордты кусгæйæ кæрæдзийы хъуыдытæм хъусын æмæ иумæ хатдзæгтæ кæнын.
13-æм. Сыгъзæрин фæззæг – æрдзы фидауц.	Номдарты тасындзæг бирæон нымæцы (1 сах.)	Ныхасы хæйттæ. Бирæон нымæцы номдартæ. Хауæнтæ, сæ кæрæтты растфыссынад. Синонимтæ. Антонимтæ.	Хæслæвæрдмæ гæсгæ тексты хъæугæ дзырдтæ нысан кæнын. Лæвæрд таблицæты æххуысæй бирæон нымæцы номдартæ тексты агурын, æмæ сын анализ кæнын. Бæлвырд хæслæвæрдтæ æххæст кæнын, кæрæдзийы хъуыдытæн аргъ кæнгæйæ (къордты, кæнæ къæйттæй). Текстæн, йæ мидисмæ гæсгæ, сæргонд дæттын.
14-æм. Æрдзы хъæздыгдзинæдтæ – адæмы хæзна.	Номдарты бирæон нымæцы аразты хицæндзинæдтæ (1 сах.)	Дзырды хæйттæ. Кæрон, фæсæфтуан. Ныхасы хæйттæ. Хъуыдыйæдтæ сæ загъды нысанмæ гæсгæ.	Иууон нымæцы номдартæй бирæон нымæц аразгæйæ, фиппаинагтæ дзурын. Иртасын номдарты бирæон нымæцы хицæндзинæдтæ. Къæйттæй кусгæйæ кæрæдзийы дзуæппытæм хъусын, раст хатдзæгтæ кæнын. Текстæн йæ мидис фæрстытæм гæсгæ дзурын.
15-æм. Æрдзы хъæздыгдзинæдтæ – адæмы хæзна.	Номдарты растфыссынад (1 сах.)	Хауæнтæ, сæ фæрстытæ, сæ кæрæттæ. Номдарты нымæц. Вазыгджын дзырдтæ. Дзырды хæйттæ.	Зонын номдарты хауæнты кæрæтты растфыссынад, æндæр дзырдтимæ батгæйæ. Вазыгджын номдарты растфыссынады хицæндзинæдтæ зонын æмæ сæ раст пайда кæнын.
16-æм.	Контролон куыст (1 сах.)		

17-æм. Æрдзы ивдзинæдтæ.	Миногон. Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвард дзырдтæ (1 сах.)	Ныхасы хæйттæ. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Номдарты хауæнтæ. Антонимтæ. Хъуыдыйæдтæ сæ загъды нысанмæ гæсгæ. Дзырды хæйттæ.	Миногонты растфыссынад зæрдыл дарын. Тексты агурын сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвард миногонтæ. Тексты мидис дзурын. Уыци-уыцитæ къордтæй æвзарын. Кæрæдзи хъуыдытæм хъусын, аргъ сын кæнын. Иумæйаг хатдзæгтæ кæнын бæлвырд хæслæвардтæ сæххæст кæнынны фæстæ.
18-æм. Ралæууыд зымæг.	Миногонты тасындзæг (1 сах.)	Номдарты иуон æмæ бирæон нымæцы тасындзæг. Иумæйаг цавд. Антонимтæ. Дзырдбаст.	Миногонты тасындзæджы хицæндзинæдтæ хибарæй æмæ номдартимæ бастæй. Таблицæйы æххуысæй номдартæ æмæ миногонты тасындзæг кæрæдзиуыл барын. Дзырд куыд ныхасы хай æвзарын, йе 'ууæлтæ йын бæрæг кæнын. Кæрæдзийæн æххуыс кæнгæйæ, раст дзуаппмæ æрцауын (къæйттæй куыст).
19-æм. Æрдз – не сфæлдисæг, зæхх – нæ дарæг.	Номиваг. Цæсгомон номивджытæ (1 сах.)	Дзырдбаст. Иуон æмæ бирæон нымæцы тасындзæг.	Номивæджы æмбарынад, йæ хицæндзинæдтæ. Номивджытæ зæрдыл бадарын. Текст æвзарын, йæ сæйраг хъуыды йын бæрæг кæнын. Æмбисæндты хъуыдыйыл ардзурын. Таблицæйы хуызы хъусынгæнинаг (информаци) æмбарын æмæ йæ æххæст кæнын. Уыци-уыцитæ, æмбисæндтæ æвзарын (къордты куыст).
20-æм. Цæрагойты миниуджытæ.	Цæсгомон номивджыты тасындзæг (1 сах.)	Цæсгомон номивджытыæ. Хауæнтæ. Номдарты тасындзæг. Хъуыдыйад. Хуымæтæг цыбыр æмæ хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ.	Бахъуыды кæнын цæсгомон номивджыты цыбыр формæтæ. Цæсгомон номивджытæй раст пайда кæнын. Цæсгомон номивджыты æххæст хуызы тасындзæг бамбарын. Таблицæйы æххуысæй фæлтæрагтæ æххæст кæнын. Фæрстытæн æххæст æмæ мидисджын дзуæппытæ дæтгæйæ, хатдзæгтæ кæнын.

21-æм. Дæ сæрмæ алы куыст дæр хæсс.	Цæсгомон номивджытæ фæлхат кæнын (1 сах.)	Номдар. Йæ граммати-кон æууæлтæ. Миногони грамматикон æууæлтæ. Вазыгджын дзырдтæ. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ.	Иртасын æххæст хуызы номивджытæ æмæ сæ цыбыр формæтæ. Бахъуыды кæнын номивджыты растфыссынад. <i>Къордты куыст</i> – текстæн сæргонд дæттын, æмæ йæ аргументтæй фидар кæнын, кæрæдзийы хъуыдытæм хъусын æмæ сын аргъ кæнын. Текст æмбаргæ каст кæнын. Æвзаджы æрмæгмæ цæст дарын, хатдзæгтæ кæнын.
22-æм. Зымæгон æрдз.	Мивдисæг. Мивдисæджы афонтæ (1 сах.)	Предметты архайд æвдисæг дзырдтæ. Синонимтæ. Дзырды хæйттæ.	Архайд цы рæстæг цæуы, цыдис кæнæ цæудзæнис, уый бæрæг кæнын зонын. Текстæй фæрстытæм гæсгæ хъæугæ дзырдтæ хицæн кæнын. Хæслæвардмæ гæсгæ мивдисджытæн бæрæг кæнын сæ фæрстытæ, сæ афоны формæ. Текстимæ кусын. Тексты мидисыл æнцой кæнгæйæ, фæрстытæн дзуапп дæттын æмæ хатдзæгтæ кæнын. Нывмæ гæсгæ цыбыр радзырд аразын.
23-æм. Ног аз ног хæртæ æрхаста.	Мивдисджыты ивынад нымæцтæм гæсгæ (1 сах.)	Мивдисæг. Мивдисæджы афонтæ. Номдарты ивынад нымæцтæм гæсгæ. Вазыгджын дзырдтæ, сæ растфыссынад. Дзырды хæйттæ.	Урочы темæ æргом кæнын, проблемон фæрстытæн дзуапп дæтгæйæ. Зонын предметты нымæц барын сæ архайдæвдисæг дзырдты нымæцимæ. Агурын дзырдтæ сæ грамматикон æууæлтæм гæсгæ тексты. Ныхасы хæйттæ сæ грамматикон æууæлтæм гæсгæ кæрæдзиуыл барын.
24-æм.	Контролон куыст (1 сах.)		
25-æм. Зымæгон æрдз.	Мивдисджыты ивынад цæсгæмтæм гæсгæ (1 сах.)	Иуон æмæ бирæон нымæцы мивдисджытæ. Синонимтæ. Диалог. Хъуыдыйад. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Уæнг. Номивджытæ.	Бæрæг кæнын мивдисджыты нымæц, цы предметты нымæц æвдисынц, уымæ гæсгæ. Ныхасы хæйттæ сæ ’ууæлтæм гæсгæ иртасын. Хатдзæгтæ бæлвырд дæнцæгтæй фидар кæнын. Фæлтæрæнты хæслæвардтæм гæсгæ дзырдтæ къордтыл дих кæнын. Къæйттæй куысты кæрæдзийы хъуыдытæм хъусын, анализ кæнын, хатдзæгтæ кæнын.

26-27-æм. Æрдз æмæ цæрагойтæ.	Цæсгомон мивдисджыты ивынад нырыккон афоны (2 сах.)	Цæсгомон номивджытæ. Мивдисæг, йæ афонтæ. Дзырды хайтгæ. Хауæнтæ. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Цавдон уæнг. Номдар, йæ нымæц, йæ хауæнтæ. Миногон.	Проблемон фæрстытæн дзуапп дæттын, фидар сæ кæнын дæнцæгтæй. Фæлтæраены фæрстытæм гæсгæ фиппаинагтæ дзурын, ног темæимæ сæ бæттын. Хъуыды фидар кæнын дæнцæгтæй, аргументтæй. Текстæй номивджытæ хицæн кæнын, сæ афоны формæ сын бæраг кæнын. Текстимæ кусын. Текстæн йæ мидисмæ гæсгæ сæргонд дæттын. Фиппаинагтæ, хи хъуыдытæ дзурын. Къæйттæй кусгæйæ кæрæдзийы хъуыдытæм хъусын æмæ хатдзæгтæ кæнын.
28-29-æм. Æрдзы ивдзинадтæ.	Цæсгомон мивдисджыты ивынад ивгъуыд афоны (2 сах.)	Мивдисæджы афонтæ. Уæнг. Цавдон уæнг. Антонимтæ. Номдар. Номдарты нымæц. Дзырды хайтгæ.	Тексты проблемон фæрстытæн дзуапп дæттын. Хъæугæ мивдисджытæ агурын, хатдзæгтæм æрцауын. Таблицаемæ гæсгæ хæслæвæрдтæ æххæст кæнын. Мивдисæг афонтæм гæсгæ куыд ивы, уымæ хъус дарын. Кæрæдзийы зоньндзинадтæн аргъ кæнын, æххуыс кæнын (къæйттæй кусгæйæ). Таблицаейæ пайда кæнын. Æмбисæндты хъуыды бæлвырд кæнын.
30-31-æм. Зымæг æмæ цæрагойтæ.	Цæсгомон мивдисджыты ивынад суинаг афоны (2 сах.)	Мивдисджыты афонтæ. Синонимтæ. Антонимтæ. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Ныхасы хайтгæ. Номдарты тасындзæг. Вазыгджын дзырдтæ.	Бæлвырд хæслæвæрдтæ æххæстгæнгайæ, урочы темæ бæраг кæнын. Бæлвырд афоны æмæ цæсгомы мивдисджытæ текстæй хицæн кæнын зоньн. Таблицаейы æххуысæй лæвæрд хæслæвæрдтæ æххæст кæнын. Тексты мидис æвзарын. Кæрæдзийы дзуæппытæн аргъ кæнын куы хъæуа, уæд æххуыс кæнын. Хатдзæгтæ кæнын (къæйттæй æмæ къордты куысты).
32-æм. Æрдз æмæ цæрагойтæ.	Мивдисджыты растфыссынад (1 сах.)	Мивдисæг, йæ иумæйаг нысануæг, йæ фæрстытæ. Мивдисджыты ивынад нымæцтæм, афонтæм гæсгæ. Синонимтæ.	Мивдисджыты нымæц, цæсгом æмæ афон кæрæттæм гæсгæ иртасын, æмбарын сын сæ растфыссынад. Текстæн сæргонд хъуыды кæнын, йæ мидис ын хи ныхæстæй дзурын. Дзырдтæн æмæ дзырбæстытæн синонимтæ агурын.

33-æм. Æрцд ныллæууыд уалдзæг.	Фæрсдзырды æмбарынад (1 сах.)	Мивдисæг. Йæ иумайаг æмбарынад, йæ фæрстытæ. Номдары тасындзæг. Хуымæтæг цыбыр хъуыдыйад.	Дзырдтæм фæрстытæ дæтгæйæ урочы темæ бæлвырд кæнын. Хæслæвæрдмæ гæсгæ хъæугæ дзырдтæ хицæн кæнын. Лæвæрд дзырдтимæ хъуыдыйæдтæ аразын. Фæрсдзырдтæ цавæр ныхасы хаймæ баст сты æмæ цы нысан кæнынц, уый бæлвырд кæнын. Текст хайтгыл дих кæнын.
34-æм. Æрцд ныллæууыд уалдзæг.	Фæрсдзырд, йæ фæрстытæ (1 сах.)	Дзырды хайтгæ. Мивдисджыты цæсгомон кæрæтты растфыссынад. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ бæрæг кæнын. Вазыгджын дзырдты арæзт, сæ растфыссынад. Фæрсдзырдтæ – антонимтæ. Хъуыдыйады сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ.	Фæрсдзырдтæм мивдисæгæй фæрстытæ дæтгæйæ, зонын архайд, кæм, кæд æмæ куыд цæуы, уый. Таблицæйæн йæ арæзт æмбарын. Фæрстытæ: кæм? кæд? куыд? кæдæм? кæцæй?-æн цы фæрсдзырдтæ дзуапп дæттынц, уыдон хицæн къордтæ кæнын. Фæрсдзырдтæй æмæ мивдисджытæй дзырdbæстытæ аразын.
35-æм. Æрдзы ивдзинæдтæ.	Фæрсдзырдты растфыссынад (1 сах.)		Тексты вазыгджын фæрсдзырдтæ агурын, сæ растфыссынад сын æмбарын кæнын. Хатдзæгтæ кæнгæйæ, урочы темæ бæрæг кæнын. Таблицæйы æххуысæй фæрсдзырдты растфыссынад зердыл бадарын. Фæрсдзырдты растфыссынады æгъдауттæ бæлвырд кæнын. Таблицæйы лæвæрд фæрсдзырдтæм фæрстытæ дæттын. Текстæн фæрстытæм гæсгæ йæ мидис дзурын. Текстæй фыссын фæрсдзырдтæ, цы ныхасы хайтгимæ баст сты, уыдонимæ.
36-æм. Уалдзæг. Æрдз райхъал.	Хъуыдыйад (1 сах.)	Номдар. Миногон. Мивдисæг. Фæрсдзырд. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ.	Текст хъуыдыйæдтыл дих кæнын, æрхæцæн нысæнтгæ æвæрын. Хъуыдыйæдтæ раст хъалæсы уагæй кæсын. Нывмæ гæсгæ, лæвæрд дзырдтæ æмæ дзырdbæстыты æххуысæй чысыл радзырд аразын.

		Дзырдты бастдинад хуыдыйады мидæг. Номдарты тасындзæг. Æрхæцæн нысæнттæ хуыдыйады кæрон.	Хуыдыйады мидæг дзырдты бастдинад æмбарын кæнын. Дзырдтæй хуыдыйæдгæ аразын. Къæйттæй кустæйæ хуыс дарын кæрæдзийы цæстæнгасмæ, хатдзæгтæ кæнын.
37-38-æм. Алцы зонын дæр хорз у.	Хуыдыйады æмхуызон уæнгтæ (2 сах.)	Хуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Синонимтæ. Номдарты ивынад хауæнтæм гæсгæ.	Хуыдыйады мидæг æмхуызон уæнгтæ цы дзырдтимæ баст сты æмæ цавæр фæрстытæ домьнц, уый раиртасын. Цы бафиппайдтой, уый фæдыл хатдзæгтæ кæнын. Хуыдыйады æмхуызон уæнгтæ сæ æмбарынгæнæг дзырдтимæ фæлтæрæнты агурын, æрхæцæн нысæнтты раст æвæрынадыл кусын. Хуыс æрдарын бæттæгтæм. Тексты мидис фæрстыгæм гæсгæ æвзарын. Текстæн кæрон хуыды кæнын. Ныхас кæнын æрдзы хъæздыгдинад æмæ пайдайыл.
39-42-æм. Уалдзыгон æрдз.	Вазыгджын хуыдыйад (4 сах.)	Хуымæтæг цыбыр æмæ хуымæтæг даргъ хуыдыйæдтæ. Хуыдыйады сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ. Фæрсдзырд, йæ фæрстытæ.	Вазыгджын хуыдыйæдтæ хуымæтæг хуыдыйæдтыл дих кæнын. Вазыгджын хуыдыйад аразæг хуымæтæг хуыдыйæдты æхсæн æрхæцæн нысæнттæ æвæрын (бæттæгтимæ бастæй æмæ æнæ бæттæгтæй). Таблицаейы æххуысæй хуымæтæг хуыдыйæдтæй вазыгджын хуыдыйæдтæ аразын, æрхæцæн нысæнттæ æвæрын. Æмбисæндты хуыды æмбарын кæнын.
43-æм	Контролон куыст (1 сах.)		
44-45-æм. Зивæджы мад магуыр у.	Сидæн (2 сах.)	Номдар. Сæрмагонд номдартæ. Дзырды мырон-дамгъон æвзаерст. Хуымæтæг хуыдыйад	Бахуыды кæнын сидæны æмбарынад. Сидæн цы дзырдтæй конд ваййы, уый фæбæрæг кæнын. Дзуæппытæ дæнцагтæй фидар кæнын. Сидæн, хуыдыйады мидæг цы ран лæууа, уымæ гæсгæ æрхæцæн нысæнттæ раст æвæрын. Хуыдыйæдты æмæ тексты сидæнтæ агурын. Хибарæй хуыды кæнын хуыдыйæдтæ сидæнтимæ, алы бынæтты куыд лæууа, афтæмæй.

<p>46-47-æм. Зивæггæнаг æмæ хиппæлой ма у.</p>	<p>Комкоммæ ныхас (2 сах.)</p>	<p>Ныхасы хæйттæ. Номдар, мивдисæг. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Сидæн, йæ растфыссынад. Дзырды хæйттæ.</p>	<p>Фæлтæраены хæслæвæрд æххæст кæнгæйæ базонын, искæй ныхас æна ивдæй æвдыст кæм цауы, уый. Урочы темæ бамбарын. Хъуыдыйады мидæг комкоммæ ныхас æмæ авторы ныхæстæ хицæн кæнын. Комкоммæ ныхас хъуыдыйады кæм æвæрд уа, уымæ гæсгæ æрхæцæн нысæнттæ раст æвæрын. Лæвæрд схематæм гæсгæ авторы ныхæстæ æмæ комкоммæ ныхас раст æрхæцæн нысæнттæй хицæн кæнын. Æмбисæндты хъуыды æмбарын кæнын. <i>Къордты куыст</i> – текстæн сæргонд дæттын.</p>
<p>48-æм. Æнæ кусгæйæ цард нæй.</p>	<p>Рацыд æрмæг фæлхатт кæнын. Ныхасы хæйттæ. (1 сах.)</p>	<p>Ныхасы хæйттæ. Номдар, йæ хауæнтæ, нымæц. Фæрсдзырд. Миногон, йæ растфыссынад.</p>	<p>Дзырдтæм фæрстытæ раст дæттын. Цавæр ныхасы хæйттæ сты, уый бæрæг кæнын. Дзырдтæн синонимтæ агурын. Цæсгомон номивджыты цыбыр æмæ æххæст хуызтæ бæрæг кæнын. Мивдисджытæ ивын афонтæм æмæ нымæцтæм гæсгæ. Æмбисæндты мидис бæрæг кæнын, фæрсдзырдтæ дзы агурын. Хайыгтæ мивдисджытимæ куыд фыссын хъæуы, уый бæрæг кæнын. Тексты мидис фæрстытæм гæсгæ дзурын.</p>
<p>49-æм. Æнæ кусгæйæ цард нæй.</p>	<p>Рацыд æрмæг фæлхатт кæнын. Хъуыдыйад. Вазыгджын хъуыдыйад (1 сах.)</p>	<p>Хъуыдыйады æмбарынад, йæ арæзт. Хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ.</p>	<p>Хуымæтæг хъуыдыйæдты арæзт æмбарын. Æмбарын вазыгджын хъуыдыйæдты арæзт. Иртасын хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ. Хъуыдыйæдты æмхуызон уæнгтæ иртасын, æрхæцæн нысæнттæ сæ раст æвæрын.</p>
<p>50-æм. Æнæ кусгæйæ цард нæй.</p>	<p>Рацыд æрмæг фæлхатт кæнын. Сидæн. Комкоммæ ныхас.</p>	<p>Хъуыдыйæдтæ сидæнтимæ. Хъуыдыйæдтæ комкоммæ ныхасимæ.</p>	<p>Зонын иртасын хъуыдыйæдтæ сидæнтимæ æмæ комкоммæ ныхасимæ. Фæлтæраены хицæн кæнын хуымæтæг æмæ вазыгджын хъуыдыйæдтæ. Æмбарын кæнын æрхæцæн нысæнтты æвæрынад.</p>
<p>51-æм.</p>	<p>Контролон куыст (1 сах.)</p>		

